

ričkim državama, gdje je predavao na prestižnom Sveučilištu Yale, a proslavio se po svome djelu "The National Question in Yugoslavia" (Cornell University Press, 1984), koje je tiskano u Hrvatskoj pod istim nazivom "Nacionalno pitanje u Jugoslaviji" (Globus, 1988). To što je veći dio života proveo na engleskom govornom području, nije ostavilo traga na njegovom hrvatskom jeziku, tako da, možda pomalo i apsurdno, Ivo Banac je vrlo vjerojatno živući povjesničar s najviše stila, koji je pod utjecajem angloameričke historijske znanosti koja ima tendenciju da poštuje čitatelja, za razliku od domaće prakse "svjetovnih" povjesničara da se čitatelja udavi neprohodnim podacima (čast izuzecima). Također, Banac se nikada ne odvaja od znanstvene kritičnosti i ne pokušava "ušminkati" situaciju.

Ova knjiga je ujedno i dobar poziv svim povjesničarima domaćih hrvatskih crkava da napišu slično djelo, primjerice Stanko Jambrek već je napisao "Crkve reformacijske baštine u Hrvatskoj: pregled povijesti i teološke misli" (Biblijski institut, 2003). Bančeva knjiga dobar je model kako prosječnom hrvatskom čitatelju prenijeti vlastitu povijesnu baštinu, povezati je s tadašnjim duhom vremena, sa svjetskom situacijom i predstaviti je tako da je svatko razumije.

Mislav Miholek

Miroslav Akmadža

Katolička Crkva u komunističkoj Hrvatskoj: 1945. - 1980.

Despot infinitus, Zagreb; Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod, 2013., 528 str.

Ova monografija svojevrсно je nadopunjeno drugo izdanje knjige *Katolička crkva u Hrvatskoj i komunistički režim 1945-1966.* (Otokar Keršovani, 2004). Miroslav Akmadža (r. 1967, Ljubuški) hrvatski je povjesničar, koji je iza policijske karijere, predavao povijest na Sveučilištu u Osijeku i Sveučilištu u Zagrebu, a trenutno radi na Hrvatskom institutu za povijest, Podružnica Slavonski Brod, a većinom je objavljivao knjige i članke vezane uz povijest lokalne Katoličke crkve u drugoj polovici 20. stoljeća, kao što su npr. Franjo Šeper - mudročću protiv jednonumlja (Tkalčić; Otokar Keršovani, 2009). U odnosu na izdanje iz 2004, neka poglavlja su kraćena, druga su nadopunjena, a period od 1966. do 1980. je nadodan.

Prva cjelina "Katolička crkva i država od 1945. do 1952." (str. 23-161) sastoji se od 13 poglavlja u kojima možemo vidjeti prvobitan odnos između Svete Stolice, druge Jugoslavije te Katoličke crkve na terenu. Do 1952. Sveta Stolica i DFJ/FNRJ održavali su diplomatske odnose, koji su naglo prekinuti (nadbiskup Stepinac postao je kardinal). RKC, kao i ostale vjerske zajednice, došla je u poslijeratnom razdoblju pod organizirani teror komunističke države koja je silom htjela ili slomiti kršćanske zajednice, ili njima ovladati, iako je druga Jugoslavija

provela rastavu crkve i države. Tvrdoglavo odbijanje nadbiskupa Stepinca da se podloži vlastima rezultirat će njegovim suđenjem 1946. i sumnjivom sudskom osudom za kolaboraciju s okupatorom (suđenje je čak bilo proceduralno nevaljano). Osobno, povukao bih jednu zanimljivu paralelu između anabaptističkog odbijanja države da se petlja u crkvena pitanja i jednakog odbijanja nadbiskupa Stepinca da mu se Tito petlja u unutarnje uređenje crkvenog života. Uz suđenja i progone, primjerice bio je zabranjen vjeronauk u školi, katolički tisak je uništen, najveći dio crkvene imovine je nacionaliziran ili je pak izvlaštena RKC iz uporabe vlastite imovine.

Druga cjelina “Katolička crkva i država od 1953. do 1960.” (str. 162-242) sastoji se od osam poglavlja i pokriva period do smrti kardinala Stepinca. U tom periodu komunističke vlasti pokušavaju unutarnjim raslojavanjima slomiti svoga najvećeg protivnika (primjerice, 1953. osnivanjem Staleskog društva katoličkih svećenika Hrvatske, koje je trebalo napraviti raskol između episkopata i nižeg klera, čemu je posvećeno cijelo poglavlje, str. 200-217). Šef hrvatske UDB-e, Stevo Krajačić 1959, zborio je o RKC-u ovako: “Kada se govori o Rimokatoličkoj crkvi, nitko nije više internacionalan, nego ovi gadovi iz Rimokatoličke crkve.” (str. 180).

Treća cjelina “Katolička crkva i država od 1960. do 1966.” (str. 243-324) objašnjava period između smrti kardinala Stepinca i potpisivanja Protokola, dokumenta kojim su donekle normalizirani odnosi između Svete Stolice i SFRJ, a sastoji se od tri poglavlja. To je doba novoga inteligentnog pape Ivana XXIII. koji je vodio pomirljiviju politiku od svoga predhodnika, u to doba zbivao se Drugi vatikanski koncil (1962-1965) na kojem su sudjelovali biskupi i teolozi s hrvatskog nacionalnog prostora, a jugoslavenski komunisti su tražili modus vivendi s najvećom religijskom zajednicom. Doduše, bilo je i s Kaptola pomirljivih glasova, pa generalni vikar Zagrebačke nadbiskupije 1962. u razgovoru s vlastitima među ostalim izjavio “da se osobno stalno borio za jugoslavenstvo i da je Jugoslaven, čega bi se trebali pridržavati i Srbi” (str. 265). Računajući da se prije Drugoga svjetskoga rata, Bakšić strastveno mrzio s vođom hrvatskog naroda, Stjepanom Radićem, ovo možemo uzeti kao istinu.

Četvrta cjelina “Katolička crkva i država od 1966. do 1970.” (str. 325-377) bavi se razdobljem između Protokola i pune uspostave diplomatskih odnosa između Svete Stolice i SFRJ. To je ujedno doba kada je komunistička Jugoslavija prolazila svoj najliberalniji period, pa ujedno i RKC mogla naći više prostora u javnom životu, koncilska obnova je bila živa, primjerice osnovana je Kršćanska sadašnjost, a Glas koncila postao je utjecajna tiskovina u cijeloj Jugoslaviji. Liberalizacija RKC-a u Hrvata, a posebno djelovanje ove dvije institucije, 1970. poprilično su uzbudili kardinala Franju Šepera, koji se tada nalazio na čelu reformirane Kongregacije za nauk vjere, povijesno poznatija kao Inkvizicija (str. 344-5).

Peta cjelina “Katolička crkva i država od 1971. do 1980.” (str. 378-471) pokriva period između Titovog posjeta Pavlu VI. i Titove smrti, te se sastoji od tri poglavlja. Papa Pavao VI. je gajio neku čudnu sklonost Jugoslaviji, ali padom Hrvatskog proljeća u prosincu 1971., a time odlaskom liberalnog partijskog vodstva u Hrvatskoj, relativni mir između komunista i RKC-a prestaje, a igra mačke i miša između vlasti i RKC-a se nastavlja.

Spomenuta cjelina sadrži i najproblematičnije poglavlje cijele knjige pod nazivom “Uloga državnih vlasti u nekim unutarcrkvenim sporovima” (str. 458-471). Prvi dio Zadarski slučaj (str. 458-462) bavi se posljedicama reformnog pokreta koji je buknuo unutar Zadarske nadbiskupije na čijem su čelu bili mladi svećenici i profesori zadarske Visoke bogoslovske škole; Josip Kolanović, Miljenko Žagar, Marijan Grgić i Josip Balabanić. Ono što je Miroslav Akmadža prešutio u ovom djelu, činjenica je da zadarska Visoka bogoslovska škola bila je pionir koncilске obnove i da veći dio suvremenog hrvatskog rimokatoličkog bogoslužja i obreda preveden je baš od strane te ustanove. Navedena grupa svećenika ujedno je činila i zadarsku Radnu grupu zagrebačke Kršćanske sadašnjosti. Do 1971. grupa od tridesetak svećenika tražila je reforme kao što su ukidanje celibata, ukidanje teritorijalnih župa (jer je kroz 1970. u Zadru djelovali eksteritorijalni svećenički timovi), a među ostalim, svećenici su u jesen 1971. stupili u štrajk. O svemu ovome se može čitati u knjizi Što se događa u Katoličkoj crkvi u Hrvatskoj? Čire Petešića (Stvarnost, 1972). Do polovice 1972. paralelno s gušenjem Hrvatskog proljeća, Biskupska konferencija Jugoslavije dokrajčila je zadarski reformni pokret i 18 svećenika napustilo je službu, među kojima J. Kolanović (budući ravnatelj Hrvatskog državnog arhiva), M. Žagar (saborski zastupnik u više mandata u slobodnoj Hrvatskoj) i M. Grgić (kasnije povjesničar umjetnosti, umro prerano 1980). Drugi dio ovog poglavlja nosi naziv Teološko društvo Kršćanska sadašnjost (str. 463-471) i ružan je obračun s vodećim hrvatskim rimokatoličkim teolozima druge polovice 20. stoljeća, u kojem se cipelare pokojni Tomislav J. Šagi-Bunić, Josip Turčinović, Vjekoslav Bajsić i ostali suradnici KS-a, koji su 1977. registrirali KS kao samoupravljajuću jedinicu, po tadašnjem zakonodavstvu kako bi izbjegli bankrot. Sipajući najogavnije optužbe, autor je zaboravio spomenuti primjerice riječi Živka Kustića o J. Turčinoviću: Nitko od crkvenih ljudi u cijelom području “od Istre do Kamčatke” nije tako uspio svetim lukavstvom prevariti komunističke vlasti. Plodovi toga rada i danas su veliki. (Jutarnji list, 05. 10. 2010).

Ovo izdanje također sadržava i bogate “Priloge” (str. 475-504) koji se sastoje od 15 zanimljivih dokumenata kao npr. “Podaci hrvatske Vjerske komisije o brojnem stanju svećenstva svih vjeroispovijesti u NR Hrvatskoj s danom 1. prosinca 1946.” (str. 482-3) u kojem vlasti samo spominju evangelike od protestantskih crkava. Svakom crkvenom povjesničaru sjajno će doći i “Izvori i literatura” (str. 505- 511).

Mirolavu Akmadži se ne može poreći vještina korištenja izvora i povjesničarsko umijeće. Ali, iz teološke pozicije, ova knjiga se previše koncentrira na odnose biskupa i države, time svodeći Rimokatoličku crkvu na episkopat, jer su također mnogi "obični" vjernici trpili i svjedočili Krista, te bili proganjani. Vrlo je zabrinjavajući neprijateljski odnos spram teologa među nižim svećenstvom i među laicima. Narod Božji je sveukupna Crkva, bez obzira na službu u kojoj se netko nalazi. Činjenica je da svaka crkva ima svoje pastire, svoje teologe i svoje vjernike, to je nešto što ojačava svaku crkvu, a ako se izbije bilo koji od ovih elemenata, time se sakati Crkva, koja je Tijelo Kristovo (Rim 12,5; 1 Kor 12,12-27; Ef 3,6; 5,23; Kol 1,18; 1,24)

Mislav Miholek